

Elżbieta NIEZABITOWSKA

STREFA USŁUGOWO-SOCJALNA WYBRANYCH ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH
KATOWIC - ANALIZA WSTĘPNA

Streszczenie. Strefa usługowo-socjalna towarzyszy zakładom przemysłowym od początku XIX w. Początkowo występowała ona w postaci budownictwa patronalnego, a później obiektów higieniczno-sanitarnych na terenie zakładu. Obecnie wachlarz usług świadczonych przez przemysł jest bardzo szeroki i obejmuje także obiekty kulturalne, sportowe, rekreacyjne, czasowe i inne o charakterze środowiskowym.

Stan istniejący w tym zakresie, jak również rola tych obiektów w mieście są słabo poznane. Autor do badań nad strefą usługowo-socjalną wybrał kilkanaście zakładów katowickich prezentujących wiodące grupy przemysłu w tym mieście (tj. górnictwo, hutnictwo, przemysł elektromaszynowy, precyzyjny i ceramiczny).

Po wstępnej analizie świadczonych usług, podzielono je na 3 grupy: usługi socjalne dla załogi, usługi dla zakładu zmierzające do zwiększenia efektywności procesów pracy i zatrzymania załogi oraz usługi zakładu na rzecz otoczenia.

Szeroki wachlarz usług oferują tylko zakłady stare, o dużych tradycjach patronalnych i silne ekonomicznie. Stwarza to niekorzystną sytuację na rynku pracy, powodując przepływ pracowników z zakładów uboższych do oferujących załogom więcej (głównie mieszkania).

Obserwuje się małe zainteresowanie zakładów wspólnym użytkowaniem i finansowaniem obiektów strefy usługowo-socjalnej przemysłu.

Już w XIX w. wraz z gwałtownym rozwojem przemysłu pojawiają się pierwsze obiekty o charakterze socjalnym w pobliżu większych zakładów przemysłowych w postaci tzw. budownictwa patronalnego¹, obecnie zwanego zakładowym. Przełom XIX i XX w. przynosi pierwsze obiekty szatniowe² w przemyśle. Z początkiem XX w. powstają pierwsze dojrzałe osiedla mieszkaniowe - robotnicze³, z całym zestawem podstawowych usług osiedlowych.

¹Obszerne dane na ten temat są zawarte w opracowaniu: A. Nowak-Lenartowska: Osiedle przyzakładowe jako problem urbanistyczny regionu. PWN, Warszawa 1973.

²Patrz: Wyniki wstępnej penetracji obiektów przemysłowych w województwie katowickim. Praca wykonana przez Instytut Organizacji i Zarządzania Przemysłem, Zakład Historii Techniki AGH w Krakowie na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach. Opracował Aleksander Saładzik w 1982 r. Również sala tradycji Huty Baildon - plan budynku szatni z 1890 r.

³Przykładem Katowickie osiedle Giszowiec i Nikiszowiec.

Po II wojnie światowej następuje gwałtowny rozwój sieci usługowo-socjalnej przemysłu⁴. Rozwój tej strefy przebiegał i nadal przebiega chaotycznie i żywiołowo, stanowiąc często wypełnienie luki w niedorozwiniętej sieci usług miejskich.

Problem jest słabo zbadany, a ponieważ dotyczy znacznej części terenów w uprzemysłowionych miastach śląskich⁵, wymaga opracowania następujących celów poznawczych i praktycznych:

- poznanie struktury funkcjonalnej strefy usługowo-socjalnej (US) przemysłu w zależności od podmiotu finansującego (zakład przemysłowy, gałęź przemysłu, przemysł regionu, służba zdrowia),
- poznanie stanu istniejącego tej strefy w wybranych zakładach,
- ustalenie funkcji strefy US ekonomicznie, społecznie i zdrowotnie uzasadnionych dla mieszkańców GOP-u,
- ustalenie funkcji, których realizacja przy zakładach przemysłowych powinna być niedopuszczalna lub zbędna,
- ustalenie najkorzystniejszych lokalizacji funkcji usługowo-socjalnych w stosunku do zakładu przemysłowego,
- ustalenie najkorzystniejszych lokalizacji funkcji US w stosunku do miasta i osiedli.

Do przeprowadzenia kompleksowych badań stanu istniejącego strefy US przemysłu wybrano kilka zakładów o charakterze włodącym, zlokalizowanych w Katowicach. Miasto to reprezentuje wiele cech, które umożliwiają przeprowadzenie wyżej wymienionych badań. Są to takie cechy, jak:

- miasto stanowi centrum administracyjne regionu wybitnie uprzemysłowionego,
- miasto także jest silnie uprzemysłowione, ze znaczną zanieczyszczeniem i degradacją środowiska,
- w mieście znajdują się zakłady duże i małe, nieuciążliwe oraz o wybitnie negatywnym oddziaływaniu na środowisko,
- pośród istniejących zakładów są bogate oraz nie posiadające funduszy na inwestycje w zakresie strefy US,
- przemysłowi towarzyszą wszystkie rodzaje usług strefy US; dla zakładu, dla danej gałęzi przemysłu i dla przemysłu regionu i miasta łącznie,
- według planu ogólnego, miasto nie będzie powiększać terenów zajmowanych przez przemysł, co znacznie ułatwi obserwację strefy US wybranych zakładów,

⁴ Strefę lub sieć usługowo-socjalną zakładu tworzą obiekty niesłużące bezpośrednio procesom produkcyjnym, a celom socjalnym załogi lub zwiększeniu efektywności zarządzania, jak też obejmuje działania środowiskowe kompensujące straty wynikłe z negatywnego oddziaływania technologii.

⁵ 1/4 terenów zabudowanych uprzemysłowionych miast śląskich jest zajęta przez przemysł, a ponad 30% terenów mieszkaniowych jest zrealizowanych przy inspiracji przemysłu.

- miasto posiada duże tradycje przemysłowe, kulturowe, obyczajowe i określone w związku z tym potrzeby społeczne,
- duże zapotrzebowanie wśród społeczeństwa na działania kompensujące straty wynikłe z zamieszkiwania w zanieczyszczonym przez przemysł środowisku,
- znaczne zagrożenie zdrowia i życia w procesie pracy i na skutek degradacji środowiska.

Katowice jako centrum administracyjne regionu posiada wiele instytucji biurowych wyższego szczebla zarządzania przemysłu, liczne biura projektów, ośrodki obliczeniowe, informatyczne, ośrodki badawcze i obiekty szkolnictwa zawodowego itp.

Mieszkalnictwo, usługi, administracja, komunikacja, transport zajmują 22,7% obszaru miasta, a 7,2% przemysł, budownictwo i składy⁶. Pozostałe 70,1% to zdołań, rolnictwo, leśnictwo, nieużytki i inne. 1/4 terenów zabudowanych jest zajęta przez przemysł, co jest niezmiernie ważnym i znaczącym faktem dla przestrzeni miasta.

Do przemysłów wiodących zlokalizowanych w Katowicach należą:

- kopalnie węgla kamiennego (8 kopalń),
- huty żelaza i stali (2 huty),
- przemysł metali nieżelaznych (1 zakład i 1 huta),
- przemysł chemiczny (6 zakładów),
- przemysł ceramiczny i materiałów budowlanych (10),
- przemysł elektromaszynowy (5 zakładów).

Innych drobnych zakładów przemysłowych na terenie miasta jest około 100. Dominującą i przemysłotwórczą rolę w mieście odgrywają takie gałęzie przemysłu, jak górnictwo⁷, hutnictwo i przemysł elektromaszynowy.

Do badań wybrano więc kilkanaście zakładów charakterystycznych dla przemysłu katowickiego, stosując następujące kryteria doboru:

- zakłady powinny być duże, o licznych załogach, gdyż z reguły takie oferują szeroki wachlarz usług swoim pracownikom,
- wybrane zakłady powinny reprezentować wiodące przemysły Katowic, ze względu na różnice potrzeb socjalnych w różnych gałęziach, np. służba zdrowia inna w górnictwie, a inna w zakładzie odzieżowym,
- różny stopień uciążliwości dla otoczenia,

⁶Według opracowania BPP w Katowicach z 1979 r.

⁷Na przykład górnictwo na terenie miasta posiada: 8 kopalń, 16 przedsiębiorstw budowlano-montażowych PW, 5 przedsiębiorstw produkujących maszyny górnicze, 9 jednostek biurowych wyższego rzędu, 5 central handlowych PW, 5 biur projektów PW, 2 centrale zaopatrzenia górniczego, 7 jednostek służby zdrowia, 13 szkół zawodowych. Łącznie w Katowicach znajduje się ponad 70 jednostek usługowych dla przemysłu górniczego.

- różna lokalizacja w stosunku do centrum miejskiego,
- różny pod względem płci skład załogi.

Stosując wyżej wymienione kryteria do opracowania wybrano następujące zakłady:

1) w przemyśle górniczym:

- kopalnię "Katowice" (160 lat istnienia) zlokalizowaną w śródmieściu Katowic, bez możliwości dalszego rozwoju nawierzchni kopalni (zatrudnia 4067 osób),
- kopalnię "Staszic" (około 20 lat istnienia) zlokalizowaną poza miastem w terenie zalesionym z tendencjami rozwojowymi do 22 tys. ton/dobę (obecnie 8 tys. t/dobę) - zatrudnia 7923 osoby,

2) w przemyśle metali nieżelaznych:

- Hutę "Szopienice" (140 lat istnienia) zlokalizowaną w 4 kompleksach - niezależnych zakładach na terenie Szopienic. Kompleks I został rozbudowany w 1976 r. i jest jedną z najnowocześniejszych walcowni miedzi w Polsce. Pozostałe 3 kompleksy są stare, częściowo modernizowane. Łączne zatrudnienie we wszystkich 4 zakładach wynosi 4014 osób. Część kompleksu I stanowi zabytki architektury przemysłowej.
- Zakłady Cynkowe "Silesia" (150 lat istnienia) zlokalizowane w dzielnicy Wełnowiec, posiadają dwie lokalizacje. Zakład drugi, podległy znajduje się w Lipinach. Przy obu zakładach są hałdy obecnie utylizowane. Zakład jest aktualnie modernizowany. Część zabytkowych obiektów została wyburzona, część zmodernizowano. Jedna z zabytkowych hal technologicznych została odsprzedana innemu zakładowi. Zatrudnienie w Katowicach wynosi 797 osób, łącznie z zakładem w Lipinach "Silesia" daje pracę 1640 osobom.

3) w przemyśle hutniczym:

- Hutę "Ferrum" (110 lat istnienia) zlokalizowaną w dzielnicy Janów, posiadającą dwa odrębne zakłady wspólnie zlokalizowane. Stary zakład jest modernizowany, a Wydział Rur Spiralnie Spawanych zbudowano w 1969 r. Zakład zatrudnia 2542 osoby,
- Hutę "Baildon" (160 lat istnienia) posiadającą 4 zakłady. Dwa z nich zlokalizowane są na terenie Załęża, tj. zakład powstały w 1823 r. oraz Zakład Węglików Spiekanych (płytek wielooszczędnych) powstały w 1975 r. Mikrohuta została wybudowana w 1968 r. w Strzemieszycach (Dąbrowa Górnicza), a zakład "Wolframid" zlokalizowany w Warszawie przyłączony został do huty w okresie powojennym. Huta obecnie zatrudnia 8149 osób, z czego 7303 pracuje w obu wydziałach katowickich.



Rys. 1. Katowice. Lokalizacja wybranych do badań zakładów przemysłowych

1) Kopalnia "Katowice", 2) Kopalnia "Staszic", 3) Huta "Szopienice", 4) Zakłady Cynkowe "Silesia", 5) Huta "Szopienice", 4) Zakłady Cynkowe "Silesia", 5) Huta "Ferrum", 6) Huta "Baildon", 7) Piotrowicka Fabryka Maszyn Górniczych "Famur", 8) Fabryka Sprzętu i Narzędzi Górniczych, 9) Śląska Fabryka Urządzeń Górniczych "Montana", 10) Zakłady Porcelany "Bogucice", 11) Śląskie Zakłady Mechaniczno-Optyczne "Opta":
 a - tereny zainwestowania miejskiego, b - tereny przemysłowe i magazynowo-składowe, c - nieużytki przemysłowe, d - lasy, e - zieleń parkowa i inne, f - linie kolejowe, g - drogi regionalne, h - drogi lokalne, i - skrzyżowania bezkolizyjne

Fig. 1. Katowice. Location of industrial plants selected for investigations

1) "Katowice" mine, 2) "Staszic" mine, 3) "Szopienice" Metallurgical Works, 4) "Silesia" Zinc Metallurgy Plant, 5) "Ferrum" Metallurgical Works, 6) "Baildon" Metallurgical Works, 7) Piotrowice Mining Machines Factory "Famur", 8) Mining Tools and Equipment Factory, 9) Silesian Mining Equipment Factory "Montana", 10) "Bogucice" Porcelain Factory, 11) Silesian Mechanical-Optical Plant "Opta":
 a - urban investment areas, b - industrial and warehouse-storage areas, c - industrial wastelands, d - forest land, e - parkland and other green areas, f - railway lines, g - regional roads, h - local roads, i - collision-free junctions

4) w przemyśle elektromaszynowym:

- Piotrowicką Fabrykę Maszyn Górniczych "Famur", obchodzącą 80 lat istnienia, zlokalizowaną w Piotrowicach⁸,
- "Montanę" Śląską Fabrykę Urządzeń Górniczych (początki istnienia 1927 r.) zlokalizowaną w dzielnicy przemysłowej przy ul. Hutniczej w Szopienicach. Obecnie jest modernizowana. Zatrudnia 536 osób,
- Fabrykę Sprzętu i Maszyn Górniczych składająca się z 3 zakładów o różnych lokalizacjach i różnym wieku. Zakład nr 1, "Rapid", (powstał w 1925 r.) zlokalizowany jest na Wełnowcu, zakład nr 2, "Moj", (powstały w 1913 r.) zlokalizowany jest w Załężu. Zakład nr 3, "Gonar", (powstał w 1974 r.), nowoczesny, jest zlokalizowany również w Załężu na peryferiach zabudowy miejskiej. Łączne zatrudnienie 2160 osób (838 + 361 + 480 w poszczególnych zakładach),

5) w przemyśle ceramicznym i materiałów budowlanych:

- zabytkowy zespół przemysłowy - Fabryka Porcelany - Zakład już istniał w 1900 r., a od 1925 r. po adaptacji produkuje porcelanę. Zlokalizowany jest w dzielnicy przemysłowej w rejonie ul. Hutniczej w Szopienicach. Bez możliwości rozwojowych w obecnym miejscu. Fabryka posiada drugi zakład w Bykowie. Obecnie zatrudnia w Katowicach 677 osób - załoga przeważnie kobieca,

6) w przemyśle precyzyjnym:

- Śląskie Zakłady Mechaniczno-Optyczne "Opta" (początek istnienia w 1930 r.). Zakład posiada dwie lokalizacje w Wełnowcu. Zakład A nie ma możliwości rozwojowych, Zakład B jest rozbudowywany. Łączne zatrudnienie 747 osób.

Wszystkie wymienione zakłady są duże (powyżej 500 zatrudnionych wszystkie) i bardzo duże, o załogach sięgających 7 i 8 tysięcy zatrudnionych. Większość z nich negatywnie oddziałuje na środowisko, ale są też nieuciążliwe, jak np. "Opta" i "Porcelana".

Informacje otrzymano w omawianych zakładach, w biurach projektowych, a część zebrano bezpośrednio w terenie. Dotyczyły one takich zagadnień, jak:

- struktura załóg pracowniczych pod względem liczby, wieku, płci, miejsca zatrudnienia, wykształcenia, miejsca zamieszkania, dojazdów, zachorowań na choroby zawodowe, zatrudnienia inwalidów i osób rehabilitowanych zatrudnienia na stanowisku o pracy bardzo ciężkiej i w ciężkich (niezdrowych) warunkach,
- lokalizacja obiektów strefy US na terenie zakładu,
- lokalizacja obiektów strefy US poza terenem zakładu,

⁸ Brak dalszych danych wynika z odmowy Zakładu udzielenia informacji na temat działalności usługowo-socjalnej zakładu. Był to jedyny przypadek odmowy w tej fazie badań.

- rok budowy, stan techniczny, liczba użytkowników, koszty eksploatacji obiektów strefy US,
- zagrożenia zdrowotne załogi,
- zagrożenia dla środowiska (strefa ochronna zakładu).

Funkcje występujące w strefach US omawianych zakładów można wymienić w 3 grupach:

- I - usługi socjalne dla załogi,
- II - usługi dla zakładu zmierzające do zwiększenia efektywności procesów pracy i zatrzymania załogi,
- III - usługi zakładów na rzecz otoczenia.

W I grupie usług socjalnych dla załogi w opracowywanych zakładach występowały takie obiekty, jak:

- w strefie wejściowej: wartownie, biura przepustek, portiernie, parkingi, rowerownie, dworce autobusowe, kioski ruchu,
- w strefie higieniczno-sanitarnej: szatnie, łaźnie, śniadalnie, świetlice, pomieszczenia wypoczynku, oazy,
- w służbie zdrowia: punkty pierwszej pomocy, ambulatoria, przychodnie zakładowe, przychodnie specjalistyczne międzyzakładowe, szpitale, sanatoria, ośrodki rehabilitacyjne,
- w żywieniu zbiorowym: kioski spożywcze, bary, jadalnie, stołówki, wytwórnia wód gazowych, kuchnie mleczne, kuchnie kawy i herbaty,
- w wypoczynku zakładowym: domy wczasowe zakładowe, ośrodki kolonijne, domy wczasowo-sanatoryjne,
- kapliczki patronów katolickich (przede wszystkim w hutach i kopalniach),
- w działalności gospodarczej: szklarnie, pralnie, garaże dla pracowników.

W II grupie usług dla zakładu, zmierzających do zwiększenia efektywności procesów pracy, znajdują się takie obiekty, jak:

- biura administracji zakładowej i wydziałowej,
- dyspozytornie zakładowe,
- ośrodki obliczeniowe i punkty łączności komputerowej,
- laboratoria zakładowe,
- biura konstrukcyjne (biura projektów),
- ośrodki badawczo-wdrożeniowe,
- zakładowe ośrodki szkoleniowe.

W celu ustabilizowania załogi badane zakłady realizowały następujące usługi:

- zakładowe budownictwo mieszkaniowe, domy młodych małżeństw,
- zasadnicze lub licealne szkoły oraz technika z warsztatami, internatami, boiskami sportowymi i stołówkami,
- hotele robotnicze i rodzinne,
- żłobki i przedszkole,

- oddziały pracy chronionej dla inwalidów, ciężarnych i osób rehabilitowanych.

Aby zrekompenzować straty poniesione przez środowisko z tytułu negatywnego oddziaływania procesów technologicznych zakłady podejmują działania takie, jak:

- zagospodarowanie i pielęgnacja strefy ochronnej wokół zakładu,
- pielęgnacja pobliskiego zieleńca miejskiego,
- finansowanie spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego,
- finansowanie obiektów rekreacyjnych i sportowych (stadiony sportowe, hale sportowe, korty tenisowe, lodowiska, baseny pływackie),
- utrzymywanie środowiskowych domów kultury z kinem, biblioteką, czytelnią, klubami i kawiarnią,
- utrzymywanie szpitali,
- modernizacja produkcji, zamykanie najbardziej uciążliwych wydziałów.

Należałoby zobowiązać zakłady do ochrony zabytków architektury przemysłowej (wiele obiektów niszczone nieużywanych, wiele zostaje wyburzonych bez wykonania dokumentacji inwentaryzacyjnej, wiele jest przebudowanych bez odpowiedniego pietyzmu dla wartości artystycznej tych obiektów⁹).

Porównując tych kilkanaście różnych zakładów pod względem liczby zatrudnionych, wielkości zajmowanej powierzchni, uciążliwości dla otoczenia, szkodliwości warunków pracy, można wysnuć następujące wnioski:

- szeroko rozbudowany wachlarz usług oferują tylko zakłady silne ekonomicznie, o dużych załogach (huty, kopalnie, przemysł metali nieżelaznych),
- zakłady, których załogi są mniej liczne (do 1000 zatrudnionych), nie tak ważne dla gospodarki narodowej, niewiele oferują swoim załogom. Zwykle nie posiadają budownictwa zakładowego, hoteli, obiektów rekreacyjnych, sportowych i własnych domów wczasowych,
- stare, ponad 100-letnie zakłady posiadają dużą liczbę budynków zakładowych sprzed I wojny światowej¹⁰, o bardzo niskim standardzie i złym stanie technicznym, zlokalizowane przeważnie w zasięgu strefy ochronnej,
- z reguły większość obiektów strefy US zakładów uciążliwych znajduje się w strefie ochronnej. Lokalizacja otwartych obiektów sportowych (stadiony) w strefie ochronnej jest szczególnie nieuzasadniona,

⁹Na terenie huty Szopienice w I kompleksie jeszcze istnieje mocno dewastowany zespół zabytkowych obiektów produkcyjnych często eksponowany w filmach o Śląsku. Od lat toczą się zabiegi zmierzające do utworzenia tam skansenu zabytków przemysłowych. Przez cały ten czas obiekty niszczone i ulegają dewastacji, co może w przyszłości uniemożliwić (ze względów ekonomicznych) ich konserwację bądź odtworzenie.

¹⁰Najstarsze budynki patronackie sięgają roku 1820.

- większość obiektów strefy US zakładów badanych, tj. ok. 60-70% powstało w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych¹¹,
- część usług zanika, szkoły zawodowe, technika i licea zakłady przekazują władzom oświatowym, przedszkola i żłobki miastu, zanikły zupełnie punkty karmienia niemowląt, zanikają rowerownie (brak rowerów w rowerowniach),
- zakłady częściowo rezygnują z budownictwa zakładowego na rzecz zakupów mieszkań spółdzielczych własnościowych,
- brak miejsc parkingowych, szczególnie przy zakładach o wysokich zarobkach, np. w kopalniach,
- brak jest normatywu urbanistycznego ujmującego problemy GOP-u, gdzie przemieszczenie mieszkalnictwa z przemysłem, często uciążliwym, jest znaczne, a w zabudowie miejskiej 25% powierzchni zajmuje przemysł,
- ustawa o ochronie środowiska i wyznaczaniu stref ochronnych jest niedostosowana do warunków śląskich. Pomija ona niezwykle ważne zagadnienie szkód górniczych oraz wysokiego tła zanieczyszczeń przekraczających dopuszczalne normy, jak również nie omawia problemu kształtowania strefy ochronnej w silnie zurbanizowanych terenach, co występuje w GOP, gdzie cała zabudowa miejska znajduje się w terenie skażonym.

Zakres funkcji realizowanych przez omawiane zakłady w strefie US świadczą o znacznym ubóstwie i niedowładzie usług ogólnomiejskich. Równocześnie wypełnianie tych luk przez przemysł, zwłaszcza w zakresie budownictwa mieszkaniowego, obiektów kultury, sportu, rekreacji i zdrowia, jakkolwiek korzystne społecznie, stwarza zakłady uprzywilejowane i upośledzone pod względem usług, co jest niekorzystne dla stabilizacji załóg w zakładach uboższych. Jak dotąd, zakłady nie wykazują tendencji do wspólnego użytkowania i finansowania obiektów strefy US poza nielicznymi przypadkami dotyczącymi służby zdrowia¹².

LITERATURA

1. Niezabitowska E.: Kształtowanie struktury funkcjonalnej Zespołów Administracji Przemysłowej. Praca doktorska. Polit. Śl., Gliwice 1976.
2. Niezabitowska E.: Koncepcja zintegrowanego modelu administracji przemysłowej. W: Modelowe formy zagospodarowania przestrzennego GOP. Praca zbiorowa. Ossolineum. Wrocław, Warszawa 1982, t. 4.

¹¹ Bezpośrednią inspiracją tych inwestycji była uchwała RM z 1963 r. ("Monitor Polski" 1963, nr 95, poz. 444) zwiększająca możliwości zakładów w finansowaniu strefy US.

¹² Specjalistyczna przychodnia zakładowa Huty "Baildon" wraz z ośrodkiem rehabilitacji obsługuje ponad 30 różnych zakładów katowickich. Również z usług przychodni Huty "Ferrum" korzystają załogi 4 zakładów zlokalizowanych we wspólnym zgrupowaniu przemysłu przy ul. Hutniczej w Katowicach. Zakłady Cynkowe "Silesia" również udostępniają swoją przychodnię pobliskim zakładom.

3. Niezabitowska E.: Problemy kształtowania strefy usługowo-socjalnej zakładów przemysłowych. Materiały seminaryjne pt. Zagadnienia przestrzennej rekonstrukcji obszarów przemysłowych. Polit. Śl., Gliwice 1983.
4. Niezabitowska E.: Wpływ strefy usługowo-socjalnej zakładu przemysłowego na planowanie przestrzenne. Określenie problematyki badawczej. Stan badań. Problem węzłowy PAN 06.01.01. Maszynopis. Polit. Śl. Gliwice 1981.
5. Niezabitowska E.: Wpływ strefy usługowo-socjalnej zakładu przemysłowego na planowanie przestrzenne. Materiały dotyczące zrealizowanych stref usługowych wybranych zakładów przemysłowych na terenie miasta Katowice. Problem węzłowy PAN 06.01.01. Maszynopis. Polit. Śl., Gliwice 1982.
6. Niezabitowska E.: Wpływ strefy usługowo-socjalnej zakładu przemysłowego na planowanie przestrzenne. Krytyczna analiza rozwiązań projektowych oraz normatywnych na przykładzie wybranych zakładów przemysłowych Katowice. Problem węzłowy PAN 06.01.01. Maszynopis. Polit.Śl., Gliwice 1983.
7. Niezabitowska E.: Wpływ strefy usługowo-socjalnej zakładu przemysłowego na planowanie przestrzenne. Opracowanie wniosków końcowych". Problem węzłowy PAN 06.01.01. Maszynopis. Polit. Śl., Gliwice 1984.
8. Nowak-Lenartowska A.: Osiedla zakładowe jako problem urbanistyczny regionu. Na przykładzie Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. PWN, Warszawa 1973.
9. Saładzik A.: Wyniki wstępnej penetracji obiektów przemysłowych w województwie katowickim. Urz. Woj. Dział Dokumentacji Zabytków, Katowice 1982 (maszynopis).
10. Skrzekot J.: Z badań nad lokalizacją usług wobec miejsc zatrudnienia i miejsc zamieszkania. Materiały i Studia IPPPP pt. Przemysł a obsługa ludności. Wybrane zagadnienia przestrzenne. PWN, Warszawa 1971.
11. Skrzypczyk J.: Związki lokalizacyjne terenów przemysłowych i osiedleńczych. Materiały i studia IPPPP pt. Przemysł a obsługa ludności. Wybrane zagadnienia przestrzenne. PWN, Warszawa 1971.
12. Tomaszek St.: Rozwój terenów przemysłowych w układzie przestrzennym konurbacji Górnośląskiej. W: Modelowe formy zagospodarowania przestrzennego GOP. Praca Zbiorowa. Ossolineum, Wrocław, Warszawa 1981, t. 2.

Recenzent: Doc. dr inż. arch. Zygmunt Wręczycki

Wpłynęło do Redakcji w grudniu 1985 r.

СОЦИАЛЬНО-БЫТОВАЯ СФЕРА ИЗБРАННЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ
Г. КАТОВИЦЕ. ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Р е з ю м е

Социально-бытовая сфера присуща промышленным предприятиям с начала XIX века. Сначала она присутствовала как патронатское строительство, а позже как строительство санитарно-гигиенических объектов в пределах территории предприятия. В настоящее время объем услуг, оказываемых промышленностью, очень широк и охватывает также культурные, спортивные объекты, базы отдыха и другие объекты.

Существующее состояние в этой сфере деятельности, а также значение этих объектов в городе очень слабо изучено. Для исследования социально-бытовой сферы автором было избрано несколько катовицких предприятий, представляющих главные отрасли промышленности в этом городе (т.е. горную промышленность, металлургию, электромашиностроение, приборостроение и керамическую промышленность).

После предварительного анализа оказываемые услуги были разделены на 3 группы: социальные услуги для коллектива предприятия, услуги для предприятия, намеченные на повышение эффективности производственных процессов и укрепления связи коллектива с предприятием, а также услуги оказываемые предприятием для окружающей зоны.

Большой объем услуг оказывают только старые предприятия с большими патронатскими профилями и сильные экономически.

Это создает неблагоприятное положение в области труда, способствуя переходу трудящихся из бедных предприятий на предприятия, оказывающие больше услуг (главным образом квартиры).

Следует отметить малую заинтересованность предприятий к общему пользованию и финансированию объектов социально-бытовой сферы промышленности.

THE SERVICES-SOCIAL ZONE OF SELECTED KATOWICE INDUSTRIAL PLANTS. PRELIMINARY ANALYSIS

S u m m a r y

The services-social zone has accompanied industrial plants from the beginning of the XIX century. Initially it existed in the form of housing provided by the plant and later came health protection and sanitary facilities on the plant premises. Today the scope of services provided by the plants for their workers is very broad, including cultural, sports, recreational and holiday facilities and other amenities of a communal nature.

The current state of affairs in this field and also the role of such facilities in a town has been briefly studied. To investigate this services-social zone the author selected a number of Katowice plants representing the leading industrial sectors in this area (mining, metallurgy, electromachine industry, precision engineering, ceramics industry).

After a prior analysis of the services available they were divided into three groups, i.e. social services for the plant personnel, services for the plant aimed at increasing effectiveness of the work processes and combating personnel fluctuation and services rendered by the plant for the adjacent community.

A broad range of services is offered only by the older plants, economically powerful, with a strong paternal tradition. This creates an unfavourable climate in the employment market, prompting workers to move

